

VI ER NÆSTEN ALLE DEMOKRATER

VÆKKELSE FORAN TV-SKÆRMEN

Som barn sad jeg i begyndelsen af 1980'erne ligesom mange andre i familiens skød og fulgte med på valgaftenen, når journalisterne på Danmarks Radio offentliggjorde de seneste resultater fra folketingsvalgene. Til hverdag rapporterede medierne også dengang om politisk undertrykkelse i andre dele af verden. Alligevel blev min bevidsthed om, at **demokrati er en ret, folket skal kæmpe for**, først vakt i sensommeren 1988. Her fulgte jeg som tiårig med i de nervepirrende begivenheder i Polen, som siden Anden Verdenskrig havde været underlagt et kommunistisk partidiktatur.

En strejke, der begyndte på skibsværftet i Gdansk, var blevet landsdækkende. Meget overraskende gik magthaverne ind på at forhandle med oppositionsbewægelsen Solidaritet. Den blev anført af elektrikerer Lech Walesa, der i 1990 endte med at blive Polens præsident. Da der først blev åbnet op for politiske reformer i Polen, brød de andre kommunistiske regimer i Østeuropa sammen året efter, og i dag er mange af landene demokratiske medlemmer af EU.

Denne begivenhed var en øjenåbner for mig og lagde grundstenen for det, som sandsynligvis ender med at blive

en livslang fascination af demokratiets væsen – både som politisk idé og som styreform. Demokrati er så aktuelt som aldrig før, og forhåbninger og udviklinger fremprovokerer en lang række spørgsmål. Hvad er demokrati egentlig? Hvor og hvornår er demokratier vokset frem? Hvad hæmmer og fremmer demokratisk udvikling? Hvilke virkninger har demokrati, og hvilke udfordringer står demokratiet over for i dag?

FRA HADEOBJEKT TIL HJERTEBARN

Ordet demokrati kommer af oldgræsk. *Demos* betyder folk, *kratos* betyder styre, og tilsammen bliver det til folkestyre. Der er altså ikke uenighed om, hvor ordet stammer fra. Til gengæld er der mange opfattelser af, hvad det betyder. Selv om de fleste af os vil henvise til frihed og lighed som demokratiske kernebegreber, kommer vi ikke af den grund nærmere en afklaring. Der hersker nemlig også stor uenighed om, hvad vi mener med disse begreber.

Den engelske filosof Walter Bryce Gallie ramte derfor hovedet på sømmet, da han i 1956 omtalte demokrati som det bedste eksempel på et værdiladet begreb, der har en fundamentalt omstridt betydning. I dag anser langt de fleste mennesker demokrati som noget positivt. Men samtidig kan vi ikke blive enige om, hvad demokrati i bund og grund er for en størrelse.

Demokrati har nu ikke altid været et plusord. Faktisk var der ingen demokratiske lande i perioden mellem Romerrigets erobring af de græske bystater i 146 f.v.t. og frihedsrevolutionerne i USA og Frankrig i henholdsvis 1776

og 1789. Demokrati blev i det hele taget opfattet som en mindreværdig og uhensigtsmæssig styreform. Selv efter omvæltningerne i USA og Frankrig var kritikerne i overtal.

I 1790 udpegede konservatismens fader, engelske Edmund Burke, demokrati til at være den mest skammelige ting i verden. Den danske filosof Søren Kierkegaard var heller ikke videre begejstret. Da udkastet til en dansk grundlov blev diskuteret i 1848, fremhævede han, at folkestyre er den mest åndløse form for tyranni. Det underminerer alt, der er stort og ophøjet.

Det var først med de vestlige demokratiers sejre i de to verdenskrige mod Tyskland og dets alliancepartnere, at det positive syn på demokrati for alvor spredte sig. Senest fik demokratiets udbredelse for alvor vind i sejlene, da Den Kolde Krig sluttede. I 1989 talte den amerikanske politolog Francis Fukuyama ligefrem om, at vi havde nået historiens ende. Det liberale demokrati med frie valg og respekt for fundamentale frihedsrettigheder stod ifølge ham tilbage som den eneste legitime styreform.

På den baggrund er det ikke overraskende, at langt de fleste – både herhjemme og i andre dele af verden – i dag forbinder demokrati med noget positivt. Det blev også tydeligt illustreret i en verdensomspændende undersøgelse, som forskere gennemførte i 58 lande i perioden 2010-2014. På spørgsmålet om, hvorvidt det er godt at have et demokratisk politisk system, svarede et klart flertal på mellem 74 og 97 % i alle landene, at det er meget eller ganske godt.

Kun meget få af undersøgelsens deltagere vurderede demokrati til at være ganske dårligt eller dårligt. I bunden

finder vi lande som Kina, Rusland og Sydafrika, mens lande som Marokko, Ghana og Sverige ligger i toppen. Danmark er ikke dækket af denne oversigt, men andre undersøgelser har vist, at danskernes opbakning til et demokratisk styre også ligger helt i top på verdensplan.

LÅNTE DEMOKRATIFJER

Der er imidlertid en anden side af medaljen. Diktatorer i alverdens afskygninger holder sig ikke tilbage fra at påstå, at deres styreform er demokratisk. Direkte tragikomisk bliver det, når Nordkoreas forfatning kalder landets styre "folkets demokratiske diktatur".

Således har både kommunistiske og fascistiske regimer forsøgt at smykke sig med lånte fjer ved at kalde sig selv henholdsvis "folkedemokratier" og "førerdemokratier". Selv i vore dage afviser udemokratiske magthavere af og til kritik med henvisning til, at deres særlige version af demokrati harmonerer med den nationale kultur eller et højere formål.

Det gjorde eksempelvis Mahathir Mohamad og Lee Kuan Yew, som igennem årtier officielt var premierministre, men reelt var diktatorer, i henholdsvis Malaysia og Singapore. De påstod begge, at de havde udviklet en særlig form for demokrati, som lagde mere vægt på kollektivet frem for individuelle rettigheder og derfor gik bedre i spænd med asiatiske værdier. *I disse tilfælde er der tale om åbenlyse og bevidste misbrug af demokratibegrebet, der gør indholdet vulgært og nærmest meningsløst.*

Men vi behøver ikke drage så langt væk for at illustrere

pointen. Vi oplever ofte, at bestemte holdninger og beslutninger bliver afvist som udemokratiske, blot fordi politiske modstandere er uenige i deres indhold. Eksempelvis trykte Dansk Musik Tidsskrift i 1951 et indlæg, der erklærede en told på udenlandske grammofonplader for udemokratisk. Eller for at tage et mere nyligt eksempel brugte landsforeningen Frie Bønder – Levende Land i 2012 betegnelsen ”udemokratisk” om en ny landbrugslov, der gjorde det nemmere for kapitalfonde og aktieselskaber at købe og drive landbrug.

I ingen af disse tilfælde er der dog grund til at betvivle, at de omstridte beslutninger var baseret på demokratiske procedurer. Der er derfor tale om eksempler på en – sandsynligvis uforsætlig – uberettiget brug af demokratibegrebet. I det hele taget bør vi nok være lidt mere varsomme med, hvad vi kalder udemokratisk, hvis begrebet ikke skal blive helt udvandet.

Den grænse overskred socialdemokraternes leder Mette Frederiksen i foråret 2016. I *TV Avisen* kaldte hun i en kommentar til imamernes rådgivning af deres menighed det for udemokratisk at gå ind for, at forældre må slå deres børn. Man kan man dog argumentere for, at det er udemokratisk rent faktisk at slå sine børn i Danmark, da det er forbudt ifølge demokratisk vedtaget lovgivning.

FLERTALLETS FUNDAMENTALE FEJLBARLIGHED

Mette Frederiksens udsagn viser, at mange af os sætter lighedstegn mellem demokrati, og hvad vi synes om. At

slå sine børn er ganske vist usympatisk adfærd. Men *en demokratisk proces fører ikke nødvendigvis til sympatiske og gennemtænkte beslutninger*. Både direkte demokrati som folkeafstemninger og indirekte demokrati gennem valgte repræsentanter kan føre til politik med uhensigtsmæssige konsekvenser for økonomi, miljø, folkesundhed, lykke og så videre.

For eksempel havde forskellige græske regeringer i årtier ført en uansvarlig økonomisk politik, som var med til at bringe landets økonomi på sammenbruddets rand i 2010-11. Det er også blevet vanskeligt at opstøve amerikanere, der synes, at det var en god idé for USA at gå ind i Vietnam-krigen i begyndelsen af 1960'erne. Endelig virker det besynderligt, at demokratisk valgte politikere i *land of the free* blander sig i befolkningens seksuelle aktiviteter inden for hjemmets fire vægge. Flere steder i USA er det ikke desto mindre ulovligt at have lyset tændt under akten, bruge sex-legetøj eller fravige missionærstillingen.

Mere generelt vil det i mange tilfælde være uundgåeligt for borgere og politikere at afveje forskellige hensyn. For eksempel går økonomisk vækst og bæredygtighed for miljøet ikke altid hånd i hånd. Derudover må vi erkende, at politiske beslutninger – demokratiske såvel som udemokratiske – som oftest indebærer, at én vilje vinder over andre viljer. Der vil næsten altid være både tabere og vindere, fordi regler påvirker omfordeling af ressourcer eller støtter nogle værdier frem for andre. Men anklagen om at være udemokratisk giver ikke meget mening, medmindre nye

tiltag direkte underminerer de folkevalgte politikeres mulighed for at træffe politiske beslutninger.

Det forhindrer ikke, at vi sagtens kan opfatte demokratisk vedtagne politikker som uretfærdige, hvis de ikke harmonerer med grundlæggende retfærdighedsprincipper. Det gælder, uanset hvad vores overordnede politiske ambition er. Det kunne være at skabe så meget lykke som muligt, minnere tvang, stille de dårligst stillede bedst muligt, skabe mulighed for selvrealisering eller udjævne ufortjente uligheder. **Retfærdighed og demokrati går nemlig ikke altid op i en højere enhed.**

De fleste politiske filosoffer anser godt nok demokrati for den bedste og eneste retfærdige styreform. Desværre er det ofte uklart, hvordan vi kan overholde detaljerede filosofiske retningslinjer uden at udtømme befolkningens ret til at afgøre politikken indhold. Flertallet kan tage fejl. Det gjorde det, da et flertal af tyskere stemte på udemokratiske nazistiske og kommunistiske partier i 1933 og derigennem var med til at bringe Adolf Hitler til magten.

ER ENGLÆNDERNE SLAVER?

Men hvorfor bør vi så foretrække demokratiet frem for dets alternativer? For at besvare dette spørgsmål er det oplagt at tage udgangspunkt i ideen om folkesuveræniteten. Den blev fostret af den franske oplysningsfilosof Jean-Jacques Rousseau i 1762.

Rousseau mente, at et politisk styre udelukkende kan være legitimt, hvis befolkningen selv er lovgiver. Det er nemlig den eneste måde, vi kan opløse det følgende